

Сліпчишин Л. Взаємодія ПТНЗ і позашкільного закладу як система спільної діяльності з формування творчого мислення майбутніх робітників / Л.Сліпчишин // Молодь і ринок. — 2011. — № 8 (79). — С. 42-46.

УДК 377.036

*Лідія Сліпчишин, кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
Львівського науково-практичного центру
професійно-технічної освіти НАПН України*

ВЗАЄМОДІЯ ПТНЗ І ПОЗАШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЯК СИСТЕМА СПІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ РОБІТНИКІВ

Обґрунтовується взаємодія професійно-технічних навчальних закладів і позашкільного закладу як одного з ефективних шляхів формування творчого мислення майбутніх робітників.

Ключові слова: професійно-технічний навчальний заклад, позашкільний навчальний заклад, творча діяльність, технічна творчість, мала робітнича академія.

Обосновується взаимодействие профессионально-технических учебных заведений и внешкольного заведения как один из эффективных путей формирования творческого мышления будущих рабочих.

Ключевые слова: профессионально-техническое учебное заведение, внешкольное учебное заведение, творческая деятельность, техническое творчество, малая рабочая академия.

Co-operation of vocational schools and out-of-school establishment as one of effective ways for forming of the future workers' creative thought it is proved.

Key words: vocational school, out-of-school establishment, creative activity, technical creation, small working academy.

Постановка проблеми. Економічна криза кінця ХХ – початку ХХІ століть, що торкнулась майже всіх країн світу, виявила значні проблеми на ринку праці, пов'язані з підготовкою кадрів для виробництва. Не минули ці проблеми й Україну, в якій вже тривалий час бракує кадрів з багатьох професій і спеціальностей. Тому, щоб забезпечити економічну систему держави від безробіття, необхідно звернути увагу на професійну підготовку, адже ринок праці потребує мобільні кадри, зокрема для тих галузей, в яких досить швидко з'являються нові й швидко відмирають старі професії. Вдосконалення професійної підготовки потребує оперативного включення в її зміст техніко-технологічних знань, професійних умінь, навичок і компетенцій, що відповідають вимогам сучасного виробництва і ринку, перспективам їх розвитку. З одного боку, розвиток економіки стримує невідповідність профілів, структури і обсягів підготовки вимогам ринку, а з іншого – низька здатність потенційного працівника бути самодостатнім і легко адаптуватися до змін. Оскільки науково-технічний прогрес відбувається настільки швидко, що важко

підготувати кадри, особливо робітничі, на рівні високих вимог, то завжди буде існувати деяке відставання. Є різні шляхи зменшення цього відставання. Наприклад, за модульним підходом освоювати ті види діяльності, які розширяють обраний профіль або дозволяють стати багатопрофільним фахівцем. Проте універсальним шляхом була та є підготовка до творчої діяльності в обраній сфері.

Промисловість нашої країни переживає важкі часи через проблеми, які не можна вирішити без відповідно підготовлених кадрів. Основним життєвим покликанням особистості є постійне вдосконалення знань, умінь і навичок відповідно до нового змісту праці та нових технологій, які застосовуються в її професії. Оскільки ефективна зайнятість робітників регіону залежить від еластичності виробничих систем його підприємств і організації професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації в закладах професійної освіти та на виробництві, то важливу роль у процесі підготовки майбутніх фахівців мають відігравати соціальні партнери – роботодавці. У цьому разі система професійної освіти і навчання зможе підготувати такого фахівця, який буде готовий не лише до конкретної роботи, але й володітиме навичками творчого підходу до неї.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різним аспектам творчої діяльності особистості присвячені праці багатьох дослідників: психологічні основи формування та розвитку креативності (Д. Б. Богоявленська, О. В. Діса, В. М. Дружинін, О. В. Зазимко, В. О. Моляко, В. В. Рибалка, В. А. Роменець); проблеми творчості в педагогіці (Г. С. Альтшуллер, О. Є. Антонова, С. У. Гончаренко, Є. С. Жариков, О. Г. Кучерявий, І. Я. Лернер, С. О. Сисоєва, П. А. Яковичин); організація та управління позаурочною і позашкільною діяльністю (В. П. Авраменко, Ю. О. Бардашевська, О. В. Биковська); педагогічні проблеми розвитку технічної творчості молоді (В. Е. Алексєєв, П. К. Гороль, В. М. Зайончик, М. М. Зиновкіна, В. О. Подоляк) тощо.

Сьогодні, коли висококваліфіковані фахівці з багатьох технічно орієнтованих професій припинили активну професійну діяльність, актуальною стала проблема підготовка молоді до успішної майбутньої професійної діяльності у цій сфері. Для таких професій важливим є розвиток у молоді технічного мислення через технічну творчість.

Метою статті є обґрунтування взаємодії професійно-технічних навчальних закладів і позашкільного закладу як системи спільної діяльності з формування творчого мислення майбутніх робітників.

Виклад основного матеріалу. Останніми десятиліттями склалась така ситуація, що на виробництві, де виконуються роботи з актуальних професій (токарі, фрезерувальники, електромонтери, зварники тощо), є затребуваним кожен пенсіонер-робітник як фахівець своєї справи, оскільки через неprestижність робітничих професій на підприємствах практично відсутні молоді кадри. Для багатьох робітників середнього і старшого віку в минулому було навчання в профтехучилищі, яке (в більшості випадків)

мало базове підприємство. Завдяки співпраці навчального закладу з базовим підприємством учні знайомились з його матеріально-технічною базою, новою технікою на виробництві, досягненнями новаторів виробництва. Раціоналізатори були бажаними гостями не лише на уроках теоретичного й виробничого навчання, але й роботи гуртків з технічної творчості. Керівники гуртків технічної творчості співпрацювали з активними учасниками новаторського руху на підприємстві, з бюро раціоналізації та винахідництва. У співпраці підприємства і профтехучилища провідна роль належала першому. І, цілком природно, що випускники училища були готовими поповнити лави робітників цього підприємства. Отже, реальна співпраця підприємства з професійно-технічним навчальним закладом є однією з умов підготовки таких робітників, яких вимагає ринок праці.

Необхідність відповідності кваліфікації робітників обладнанню та технологічному процесу спричинена вимогою раціональності елементів виробничої системи. У разі невідповідності її першою ознакою стає невиконання норм часу або виробітку, що тягне за собою зменшення продуктивності праці. Цей висновок є важливим орієнтиром в організації професійної підготовки майбутніх робітників.

Слабке володіння молодими робітниками раціональними методами праці призводить до того, що вони довше адаптуються до умов виробництва навіть маючи достатній рівень теоретичної та практичної підготовки. Цей термін є ще довшим, якщо підготовка здійснювалась за широким профілем [4, с. 9]. Звідси випливає, що професійна підготовка робітників повинна динамічно реагувати на інноваційні зміни процесів виробництва і праці, з врахуванням їх особливостей, а саме тих, що пов'язані з набором функцій, що виконують робітники на конкретному робочому місці. Цьому сприяють державні стандарти професійно-технічної освіти, у розробці яких активну участь мали б брати роботодавці. Але чи всі роботодавці, що хочуть мати творчого, кваліфікованого робітника, беруть участь у його підготовці?

Сьогодні на противагу тим часам, коли існували базові підприємства, не потрібна масова підготовка, оскільки таких гігантів, які були колись, вже не буде, орієнтуватись треба на те, що більшість діючих підприємств у нашій країні мають до 200 робочих місць, часто потрібними є фахівці з інтегрованих професій. А це потребує і зміни підходів як до самої професійної підготовки, так і до вибору ефективних шляхів розвитку творчого технічного мислення учнів ПТНЗ.

Професійна діяльність робітника потребує його орієнтації в її предметі, що неможливо без розвиненого професійного мислення. Якщо компетенцією професійної педагогіки є відбір знань, то психології – формування та функціонування цих знань. Завдяки знанню психологічного аспекту інформаційної основи виробничого навчання під час професійної підготовки у робітників розвиваються здібності “бачити предмет вивчення

з різних позицій та творчо вирішувати задачі, пов'язані з його засвоєнням, самостійно, на рівні орієнтування в усьому комплексі зв'язків і відношень” [5, с. 460]. Багатоманітність професійних задач вирішується на основі різного способу відображення їх предмета. Тому мислення робітників (спеціалістів) різної ширини профілю має відмінності, які залежать від особливостей орієнтувальної основи професійної діяльності, яку застосовували при їх підготовці. У цьому аспекті відмінності широкопрофільного фахівця від багатопрофільного полягають у тому, що: “Широкопрофільний спеціаліст відображає предмет в його загальній основі та багатоманітності конкретних форм його вираження у різних задачах. Багатопрофільний спеціаліст загальної основи в предметах не бачить, і кожен варіант предметів виступає для нього як різний предмет. Ці особливості орієнтування важливо мати на увазі при організації професійної підготовки широкопрофільного спеціаліста, при задачі формування політехнічного мислення” [6, с. 380]. Пізнавальна діяльність фахівця широкого профілю організована таким чином, що на єдиній орієнтувальній основі він може вирішувати різнотипні професійні задачі, тобто при будь-яких видах діяльності його мислення діє особливим способом – за допомогою універсального типу орієнтування у технічному об'єкті. А такий тип орієнтування формується політехнічним навчанням. Тим не менше кожен з них, незалежно від організації навчання, повинен у подальшому в професійній діяльності самостійно здійснювати творчий розвиток.

За визначенням М. А. Костенко, “творчий саморозвиток особистості” як поняття “має інтегральний характер, його можна визначити як інтегративний творчий процес свідомого особистісного становлення, який торкається всіх внутрішніх сфер людини і знаходить своє вираження у всіх особистісних проявах: в активності, спілкуванні, поведінці, – що, у свою чергу, сприяє формуванню подальшої мотивації творчого саморозвитку.” [1, с. 4]. Якщо для студентів ВНЗ цей процес супроводжується активізацією свідомого ставлення до самопізнання, самоорганізації й самоосвіти як умов творчого розвитку, то в учнів ПТНЗ процес творчого розвитку відбувається під контролем викладача чи майстра. Завданням педагогів є протягом усього навчання в ПТНЗ намагатися перевести цей процес в учнів із зовнішнього плану у внутрішній, тобто розвиток мав би перейти в саморозвиток. Крім того, враховуючи сьогодишню швидкість науково-технічного прогресу, виникає потреба у неперервному цілеспрямованому формуванню в учнів ПТНЗ системного творчого мислення одночасно з прискореним набуттям професійного досвіду. Оскільки кожен педагог по-своєму організовує творчу діяльність учнів, то про системність у формуванні творчого мислення не може бути й мови. На думку В. Д. Путіліна, по-перше, система навчально-виховної роботи професійно-технічних училищ має значні можливості розвивати творчу активність учнів, спрямовану на працю та роботу на виробництві, через

залучення їх, всіх без винятку, до технічної творчості; по-друге, в процесі просування учнів від найпростіших актів участі в творчості до складніших її проявів мають брати участь всі члени педколективу навчального закладу; по-третє, для розвитку творчої активності учнів потрібно зкоординувати дії всіх членів педколективу, які застосовують доступні та доцільні форми роботи як у навчальній, так і позанавчальній час [3, с. 45]. Для цього необхідно виробити певну систему формування в учнів ПТНЗ творчого мислення і створити умови для його розвитку. Вивчення основ технічної творчості стимулює широке застосування міжпредметних зв'язків, які сприяють формуванню образу продукту праці, інтегрального, творчого мислення, створенню програми поведінки у невизначених проблемних (політехнічних) ситуаціях, успішності професійної діяльності. Звідси виникає потреба у створенні оптимальних умов і надання підтримки обдарованій молоді ПТНЗ з розвитку її творчого потенціалу, самореалізації та духовного самовдосконалення.

Свого часу була запропонована концепція неперервного формування творчого технічного мислення, яка була спрямована на те, щоб: “кожен робітник практично оволодів методологією технічної творчості і, таким чином, став висококласним спеціалістом, набув тверді моральні принципи, широкий технічний кругозір, загальну культуру, швидко адаптувався до нових соціально-економічних умов і, відповідно, став конкурентоспроможним на ринку праці” [2, с. 391]. Для її втілення у практику використали цикл курсів для учнів ПТНЗ, одним з яких був “Основи технічної творчості та комп’ютерна інтелектуальна підтримка мислення”. В умовах дефіциту бюджету навчальних годин і дії державних стандартів професійно-технічної освіти немає можливості виділити час на подібний курс, тому потрібно шукати інший шлях ознайомлення учнів з методологією технічної творчості.

В умовах ПТНЗ для розвитку технічного мислення учнів важливу роль виконують гуртки технічної творчості, керівники яких дуже часто тісно співпрацюють з Будинком техніки (технічної та художньої творчості). Крім Будинку техніки є ще й інші заклади позашкільної освіти, в діяльності яких існує науково-технічний напрям. У їхніх гуртках працюють також і науковці (кандидати і доктори наук з ВНЗ), готуючи для своїх навчальних закладів майбутніх абітурієнтів. У цьому можна бачити лише позитив. Але що робити з тими учнями ПТНЗ, які незалежно від досягнень у творчості не дотягують до рівня знань з фізики, математики, що необхідні для навчання у технічному ВНЗ, мають “золоті руки” і мотивацію до творчої роботи?

На нашу думку, сьогодні для вирішення проблеми формування системного творчого технічного мислення в учнів ПТНЗ пропонуємо використати можливості комплексу “ПТНЗ – Будинок техніки – мала робітничка академія”. Концептуальна ідея використання такого комплексу полягає в тому, що інженерно-педагогічні працівники різних ПТНЗ мають

неоднаковий рівень підготовки до організації творчої діяльності учнів як на уроках теоретичного, так і виробничого навчання. Але організація роботи з раціоналізаторства і винахідництва в ПТНЗ координується відповідним відділом Будинку техніки (технічної та художньої творчості). Такий заклад діє в системі професійно-технічної освіти майже кожної області. У ньому працюють, а також беруть участь у роботі, колишні й теперішні виробничники, науковці, педагоги професійних закладів, що мають досвід роботи в галузі технічної творчості. Цей відділ організовує заняття з основ технічної творчості для інженерно-педагогічних працівників ПТНЗ, залучаючи до цієї роботи Центр науково-економічної інформації. Пройшовши таку підготовку одного разу, в подальшому педагоги зможуть оновлювати, доповнювати інформацію науково-технічного характеру на семінарах, підготовлених цим відділом. Таким чином можна підготувати кадри в системі професійно-технічної освіти до системної роботи з технічно обдарованими учнями в малій робітничій академії, яка діє на базі Будинку техніки (технічної та художньої творчості). На відміну від малої (малої технічної) академії основне спрямування роботи в малій робітничій академії – поглиблене вивчення основ техніки і технології обраної галузі з практичним втіленням результатів. Вивчення основ технічної творчості стимулює широке застосування міжпредметних зв'язків, які не тільки сприяють формуванню образу професійної діяльності, але й дозволяють виходити за її межі, створюючи передумови для майбутньої широко- чи багатопрофільної діяльності.

Для втілення моделі організації творчої діяльності учнів ПТНЗ у рамках комплексу “ПТНЗ – Будинок техніки – мала робітнича академія” необхідно створити відповідні педагогічні умови, зокрема: психолого-педагогічна підготовка інженерно-педагогічних працівників ПТНЗ до організації творчої діяльності; створення креативного середовища в навчальному закладі; співпраця педколективів ПТНЗ та Будинку техніки з організації творчої діяльності учнів ПТНЗ; систематична допомога педагогів Будинку техніки та Центру науково-економічної інформації в оновленні знань з основ технічної творчості викладачів і майстрів виробничого навчання; реальна співпраця з роботодавцями.

Висновки. Нові соціально-економічні умови зруйнували систему підготовки учнів професійно-технічних училищ до майбутньої творчої професійної діяльності, в якій активну участь брало базове підприємство. Проте, якщо в системі професійно-технічної освіти діє такий позашкільний заклад як Будинок техніки, то це дає можливість дійсно скоординувати зусилля його педагогів та інженерно-педагогічних працівників ПТНЗ в організації творчої діяльності учнів. Але для цього потрібно створити умови для функціонування моделі організації творчої діяльності учнів ПТНЗ у рамках комплексу “ПТНЗ – Будинок техніки – мала робітнича

академія”. Подальше дослідження цієї проблеми потребує перевірки педагогічних умов.

1. Костенко М. А. Педагогічні умови професійно-творчого саморозвитку майбутнього вчителя : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / М. А. Костенко. – Харків, 2004. – 17 с.

2. Профессиональная педагогика : учебник для студ. пед. специальностей / под общ. ред. С. Я. Батышева. – 2-е изд. — М. : [“Ассоциация “Профессиональное образование”], 1999. – 904 с.

3. Путилин В. Д. Развитие творческой активности учащихся профтехучилищ в учебное и внеучебное время : метод. рекомендации / В. Д. Путилин. – М. : Высш. шк., 1983. – 46 с.

4. Стариков И. М. Обучение рациональным методам труда молодых рабочих / И. М. Стариков. – М. : Экономика, 1983. – 128 с.

5. Столяренко Л. Д. Педагогическая психология : учебник / Л. Д. Столяренко. – Изд. 4-е. – Ростов н/Дону : Фенікс, 2006. – 542 с.

6. Столяренко Л. Д. Психология и педагогика для технических вузов : / Л. Д. Столяренко, В. Е. Столяренко. – Ростов н/Дону : Фенікс, 2001. – 512 с.